

AKTIVIZAM

Predstavlja aktivnost pojedinaca ili grupe čije su aktivnosti usmerene ka realizaciji zajedničkih ciljeva koji mogu biti raznovrsni, od političkih, ekonomskih, ekoloških, feminističkih i sl. Aktivizam raznih vrsta usmereni su ka ostvarivanju više prava za obespravljene grupe. Društvene promene i aktivistička nastojanja na njihovoj realizaciji često obuhvataju razne aktivnosti u uobičajenim političkim arena, kao što su izbori ili učestvovanje u vladama, parlamentima i sl. Feministički aktivizam je deo feminističkog pokreta koji egzistira paralelno i često potpuno nezavisno od feminističke teorije. Da bi postigle svoje ciljeve, feminističke aktivistkinje primenjuju raznovrsne strategije i taktike koje mogu da obuhvate i štrajkove, ulična pozorišta, nove oblike kako elitističkog tako i masovnog obrazovanja, javne demonstracije i uglavnom nenasilna sučeljavanja sa vlastima.

ANDROCENTRIZAM

Androcentričnu teoriju je formulisao 1903. američki sociolog Lester Vard kao pogled po kome je muškarac primaran a žena sekundarna, i po kome su žene, iako neophodne u reproduktivnom procesu, samo sredstva produžetka ljudske rase, ali na svaki drugi način nevažne u odnosu na muškarce. Androcentrizam je muškocentrični pogled na svet kojim se obezvređuje iskustvo žena i njihov društveni položaj. On se zasniva na obrascu "muško je normativni model" kojim se marginalizuju žene kao odstupanje, periferija i izuzetak od pravila. Sinonimni termini obuhvataju "maskulinizam", "falocentrizam" i "muški šovinizam". Američka feministička teoretičarka Šarlot Perkins Gilman je koristila taj termin u svom delu *Man Made World: Our Androcentric Culture*. Ona je u tom i kasnijim svojim radovima analizirala androcentričnu prirodu patrijarhalnog društva i njegove institucije, smatrajući da je ženska podređenost osnova njene ekonomske zavisnosti od braka.

BIOLOŠKI DETERMINIZAM

Biološki determinizam je teorija koja objašnjava ljudsko ponašanje uzročno ga povezujući sa biološki zadatim polnim i individualnim karakteristikama. Posebno je usmeren na objašnjenje društvenog ponašanja žene i muškaraca na osnovu psiholoških razlika proizašlih iz bioloških polnih razlika. Feminističke teoretičarke odbacuju biološki determinizam. Najbrojnije su među njima one koje u reproduktivnim sposobnostima žene vide glavnu razliku između muškaraca i žena, kritikujući pritom način na koji je reprodukcija u patrijarhatu tretirana kao razlog za diskriminaciju i ugnjetavanje žena. One smatraju da su rodne razlike društveno konstruisane kroz kulturne i društveno nametnute običaje i zahteve ponašanja, i da takve razlike imaju posledice koje su političkog karaktera jer su diskriminatorne.

DEKLARACIJA NEŽNOSTI

Doneta je 1948. godine i predstavlja osnovni feministički dokument XIX veka na prvoj ženskoj Konvenciji koja je održana u mestu Seneka Fols, država Njujork. Deklaracija se zasniva na teoriji prirodnog prava. Ona predstavlja feminističku paralelu Deklaraciji nezavisnosti, i sadrži za svoje doba, radikalne zahteve da žene dobiju pravo glasa, pravo da rade u državnim organima i pravo na sticanje odgovarajućeg obrazovanja.

DRUGI TALAS

Termin se odnosi na grupe za žensko oslobođenje u Americi, Britaniji i Nemačkoj u kasnim 60-im godinama. Prvim talasom se smatra feminizam koji je završen tokom 20-ih godina našeg veka. Feministkinje drugog talasa dovele su u pitanje tradicionalno shvatanje političkog lansirajući slogan "lično je političko", težeći da analiziraju vidljive i nevidljive odnose i neravnoteže društvene moći. Drugi talas sadrži radikalno shvaćen proširen pojam jednakosti koji se zasniva na detaljnoj analizi ugnjetavanja baziranog na podeli rodni uloga. Za feministkinje drugog talasa društvena nejednakost polova nije jednostavno rezultat društvenih ograničenja, već proizilazi iz kontrolišuće androcentrične mreže koja nije uvek vidljiva i jasno prepoznatljiva u svojim mehanizmima delovanja (" nevidljivi patrijarhat"), ali je jasna u rezultatima npr. vidljivog seksizma i mizoginije. Najznačajnije predstavnice su Kejt Milet, Šulamit Fajrston, Andrea Dvorkin, Šila Roubotam...

DUPLI STANDARDI

Pojam koji služi da se analizira činjenica različitog vrednovanja ponašanja pojedinih osoba, koje se meri različitim standardima namenjenim ženama i muškarcima. Feminističke teoretičarke analiziraju kako su različiti standardi ugrađeni u sve aspekte društvenog života, u pravu, privredi, obrazovanju, medijima i porodici. Dupli standardi su naročito izraženi kada je u pitanju prostitucija i silovanje, kao i svi drugi oblici rodno zasnovanog nasilja. Jedan od ciljeva feminističke teorije je poništenje duplih standarda njihovim stalnim razotkrivanjem, kao i raskrinkavanjem stereotipnih rodni uloga kao "prirodnih".

FEMINIZAM¹

Ulazi u upotrebu u francuskom jeziku počev od 1837. godine da označi učenje koje se zalaže za širenje prava i uloge žene u društvu. Feminizam je teorija i praksa koja, polazeći od načela jednakovrednosti žena i muškaraca, nastoji na društvenim promenama, sa ciljem prestanka društvene, političke i ekonomske diskriminacije žena. Feminizam je društveni pokret, teorija i lično opredeljenje i polazi od činjenice da žene u društvu imaju nepovoljan položaj koji može da se promeni sistemskim aktivnostima činjenja ženskih problema specifičnim i vidljivim, priznatim i adekvatno vrednovanim, tako što će se identifikovati nasilje nad ženama i ukazati na diskriminaciju žena, kao i kroz borbu za ostvarivanje jednakih mogućnosti za žene i muškarce na svakom mestu.

JAVNO/ PRIVATNO

Shvatanje da u životu pojedinca treba da postoji odvajanje aktivnosti na tržištu rada (javni život) od aktivnosti iz kućnog ambijenta (privatni život). Socijalističke feministkinje ukazuju da je podela na privatno i javno zapravo nametnuta i da je kroz društvenu praksu XIX veka postalo uobičajena forma eksploatacije žena i ženskog rada. Podela na javno i privatno isključuje žene iz domena javnog i ograničava je na domen privatnog, domaćeg. Takođe se ukazuje na mit o ženskoj navodnoj nemoći koji proizilazi upravo iz te podele na javnu i privatnu sferu. Feminističke antropološkinje ukazuju da postoji direktna uzročnost između stepena subordinacije žena u datom društvu i stepena u kojem su javna i privatna sfera podeljene. Manje - više to se svuda tumači kao posledica bioloških razlika, to jest navodne ženske preferencije kućnog ambijenta. Ono što zaista razlikuje žene je činjenica da one pripadaju domenu reprodukcije, dok je sve ostalo stvar društvene konstrukcije. Ženska lična, društvena i istorijska iskustva oblikovana su društvenom praksom u kojoj dominiraju muškarci i njihovi interesi.

¹ Unutar savremenog feminizma postoji mnoštvo različitih shvatanja, teorijskih pravaca i praksi, tako da je danas mnogo smislenije govoriti o **FEMINIZMIMA**, a ne o feminizmu u jedini.

LIBERALNI FEMINIZAM

Reč je o feminističkom pravcu koji se oslanja na teoriju o postizanju individualnih sloboda za žene. Ovaj pravac ima najdužu istoriju razvitka. Smatra se da je knjiga Meri Vulstonkraft (1789.) „Obrana prava žena“ prvo delo iz domena liberalnog feminizma. Vulstonkraft analizira žene kao racionalna bića čija je "inferiornost" rezultat pre svega, drugačijeg obrazovanja od onog koje dobijaju dečaci. Ona je smatrala da se to pitanje može rešiti davanjem ženama istih mogućnosti kao i muškarcima. Savremene liberalne feministkinje dele optimizama Vulstonkraft da su koreni ugnjetavanja žena jednostavno u nedostatku građanskih prava i obrazovnih mogućnosti za žene. Suština liberalnog feminizma u pogledu seksualnosti je verovanje da ničiji privatni život ne sme da bude podvrgnut društvenoj regulativi. Savremene liberalne feministkinje se bore za ženska prava posebno u oblasti njihovih potreba za postizanje određenog standarda života i ostvarenja dobrobiti, obrazovanja i pristupačnosti zdravstvenih usluga. Prvenstveno su orijentisane ka reformi sistema.

LIČNO JE POLITIČKO

Slogan je kreirala Kerol Henis i on je prvi put objavljen u njenom delu *Notes from the second year (1970)* da bi uskoro postao glavni slogan drugog talasa feminizma. Radikalne feministkinje su upotrebljavale taj slogan da istaknu da je razdvajanje ličnog od javnog domena lažno. Radikalne feministkinje smatraju da je žensko lično iskustvo koje se otkriva kroz grupe za podizanje svesti način pribavljanja inspiracije i osnova za nove politike. " Lično je političko" stavlja naglasak na psihološku osnovu patrijarhalnog ugnjetavanja. Ketrin Mekinon tvrdi da ta fraza sadrži direktan odnos između društvenosti i subjektiviteta tako da glavni metod i politika saznavanja ženske društvene situacije postaje saznavanje ženskih ličnih života.

NEJEDNAKOST

Meri Rosaldo, jedna od feminističkih teoretičarki, definiše nejednakost kao stanje u kom su žene univerzalno podređene muškarcima. Takođe, to je stanje gde su muškarci dominantni zahvaljujući svom učešću u javnom životu i zahvaljujući što drže žene u ograničenim uslovima privatne sfere. Različito učestvovanje žena i muškaraca u javnom životu ne daje muškarcima samo mogućnost opšteg autoriteta nad ženama, već i većeg vrednovanja svih muškaraca nad ženama, kao i svih muških uloga nad ženskim.

PATRIJARHAT

Sistem muške vlasti kojom se ugnjetavaju žene kroz društvene, političke i ekonomske institucije. U svim svojim istorijskim oblicima patrijarhalno društvo, bez obzira da li je feudalno, kapitalističko, ili socijalističko, sadrži kao suštinski sistem striktno rodne podele uloga i sistem ekonomske rodne diskriminacije. Patrijarhat zasniva svoju moć na tome što muškarci imaju veći pristup prirodnim resursima kao i društvenim strukturama vlasti kako izvan, tako i unutar kuće. Ta formulacija patrijarhata je od suštinskog značaja za savremeni feminizam, jer u potpunosti omogućuje polazne osnove za analizu ugnjetačkih i eksploativnih odnosa kojima su žene podvrgnute.

PRVI TALAS FEMINIZMA

Obuhvata sredinu i kraj devetnaestog veka i početak dvadesetog veka s tim što se smatra da je *Drugi pol* Simon de Bovoar (1949) označio simboličan završetak te faze. Najvažnije aktivnosti prvog talasa su borbe koje su se na raznim stranama sveta vodile za sticanje prava glasa, kao i za različite druge oblike jednakosti. Žene se posmatraju kao objekti ili žrtve pogrešnog društvenog stanja koje je lišavalo žene punog prava građanstva. Puno građanstvo se smatralo ostvarljivim ciljem kroz sticanje prava glasa, prava ulaska u profesionalni život i visokoškolsko obrazovanje, i postepeno eliminisanje braka kao pravne smetnje za javne aktivnosti udatih žena. Feministkinje su bile povezane sa radničkim organizacijama zaposlenih žena, kao i antikolonijalističkim ženskim grupama, u nastojanju da obezbede ženama uslove u društvu koji neće biti karakterisani ekonomskim ugnjetavanjem žena. U svojim nastojanjima, prvi talas feministkinja obraćao se državi kao faktoru od kojeg se očekivala promena kroz pravne promene, institucije i organe vlasti. Značajne ličnosti prvog talasa u prošlom veku su bile Flora Tristan, Lujza Mišel, Ema Goldman, Volterina de Klegen, kao i članice ruske grupe "Zemlja i volja", Vera Fingen, Sofija Perovskaja i Vera Zasulič, a u ovom veku Olivija Šrajner, Virdžinija Vulf, Rebeka Vest, Vera Briten i Simon de Bovoar.

RADIKALNI FEMINIZAM

Pravac u okviru feminizma koji problem locira u patrijarhatu- čitavom sistemu moći muškaraca. Muškarci vladaoci, muški vojni, industrijski, politički i religijski muški sindikati i levice kojima dominiraju muškarci, svi su deo patrijarhata... osnažuju moć pojedinačnih muškaraca nad ženama i decom unutar njihovih porodica kao što, zahvaljujući njoj i sami jačaju. Žene su jedna klasa, muškarci druga. Radikalne feministkinje su naglašavale važnost kampanje i demonstracija u kojima učestvuju isključivo žene, s ciljem izgradnje ženskog sveta i ženske kulture. Usresredile su se na bolnu stranu muško-ženskih odnosa- posebno se zažuci protiv nasilja muškaraca nad ženama, silovanja i pornografije.

Radikalne feministkinje u užem smislu zagovaraju radikalni feministički pokret kao potpuno samostalan, odvojen od ostalih političkih pokreta. Polazna premisa im je da su žene uvek potlačene. Društvenu osnovu opresije vide u tome što muškarci kao grupa vrše opresiju žena kao grupe; stoga, žene se moraju organizovati i kolektivno suprotstaviti muškoj dominaciji. Jedna od najpoznatija grupa ove orijentacije su *Crvene čarape (Redstockings)* koje su u Njujorku osnovale Šulamit Fajerston i Elen Vilis. Ova grupa je, ističući kao osnovni zadatak "podizanje klasne svesti žena", prva i jasna artikulisala funkciju, cilj i proces takozvanog "podizanja svesti" i zagovarala njegovu upotrebu, određujući ga kao strukturni način za prevazilaženje tzv. "getoizacije" žena između sebe.

RODNO ZASNOVANO NASILJE

Ovaj termin označava nasilne radnje učinjene prema ženama od strane muškaraca. Postoje dve kategorije takvog nasilja koje se delimično poklapaju. Prvu čine delikti koji se gotovo isključivo dešavaju ženama kao što su silovanja, genitalno sakaćenje, prinudni brak, prinudni abortus, prinudna sterilizacija i nasilje u porodici. Drugu kategoriju čini nasilje prema ženama koje se nisu uklopile u restriktivne društvene, kulturne ili religiozne norme ili druge diskriminativne zahteve nametane ženama, kao što su prisiljavanje na nošenje čadora ili vela, onemogućavanje nezavisnog života bez muškarca, nemogućnost kretanja u javnosti bez muškarca. Tokom 90-ih godina zahvaljujući feminističkom pokretu, rodno zasnovano nasilje je međunarodno priznato kao osnovni vid kršenja ženskih ljudskih prava. Osnovna međunarodna dokumenta su Deklaracija o eliminaciji nasilja prema ženama (1993), Deklaracija o suprotstavljanju nasilju prema ženama u demokratskoj Evropi (1993) i Pekinška deklaracija i platforma delovanja (1995).

SEKSIZAM

Diskriminacija ženskog pola. Pojam se pojavio 1965. analogno reči rasizam i potiskuje stariji pojam "falokratija" koji je nastao sredinom dvadesetog veka da označi dominaciju muškaraca nad ženama. Seksistički su oni društveni odnosi u kojima muško osporava vrednost ženskog. Patrijarhat je poredak koji se zasniva na seksizmu i dominaciji muškaraca nad ženama i otvoreno ili neupadljivo koristi sve institucionalne i ideološke mehanizme kojima raspolaže (pravo, politiku, ekonomiju, moral, nauku, medicinu, modu, kulturu, obrazovanje, mas-medije itd.) da bi reprodukovao i održao patrijarhalne odnose u društvu.

SOCIJALISTIČKI FEMINIZAM

Pravac feminističke teorije zasnovan na stavovima da su žene građanke drugog reda u patrijarhalnom kapitalizmu i da opstanak patrijarhalnog kapitalizma zavisi od eksploatacije radničke klase i posebno, eksploatacije ženskog rada i ženske reprodukcije. Socijalističke feministkinje tvrde da žene treba da reformišu, ne samo svojinske odnose nad sredstvima za proizvodnju, već takođe društvene odnose koji karakterišu položaj žene u društvu, jer koreni ugnjetavanja žena leže u ekonomskom sistemu kapitalističke proizvodnje i eksploatacije. One ističu potrebu za udruživanjem sa drugim ugnjetenim grupama i klasama - antiimperijalističkim pokretima, radničkim organizacijama, levičarskim političkim strankama. Iako ne smatraju da je opresija žene jedini, ključni oblik eksploatacije, niti da je izolovanom, partikularnom borbom žena protiv muškaraca moguće postići njihovo oslobođenje, pripadnice ovog pravca ipak ističu da položaj žene podrazumeva specifične oblike represije i diskriminacije, koji zahtevaju specifične oblike organizacije i borbe. Opresiju i eksploataciju žene ova struja vidi kao strukturalnu pretpostavku kapitalističkog sistema koji, ako je i nije "izmislio", tako ju je organski uključio u svoje mehanizme da oslobođenje žene nužno pretpostavlja ukidanje kapitalističkih društvenih odnosa. Sledstveno tome ustaju protiv fundamentalnih vrednosti buržoaskog društva, eksploatacije, autoritarnosti i svih oblika diskriminacije (rasne, polne i dr.)

ŽENSKA PRAVA

Ljudska prava predstavljaju prava svih ljudskih bića, ali suštinski ona nisu uvek pristupačna ženama, kojima se u realnosti zakona ili običajni pravom ona na razne načine umanjuju, uskraćuju ili potpuno negiraju. Nasilje nad ženama je jedan od osnovnih načina kršenja ženskih ljudskih prava, a ta kršenja se najčešće efikasno prikrivaju i tako čine nevidljivim. Žene trpe razne oblike nasilja koje trpe i muškarci. Ali žene takođe trpe i nasilja koja se ne dešavaju muškarcima ili im se dešavaju izuzetno. Većina tih posebnih, rodno zasnovanih oblika nasilja su seksualne ili reproduktivne prirode. Zahtev za uspostavljanje bolje i adekvatnije zaštite ljudskih prava žena opredmećen je u sloganu " ženska prava su ljudska prava", što predstavlja povratak osnovnoj ideji ljudskih prava, ali se ne postiže prilagođavanjem starim, nepotpunim pojmovima, već menjanjem i obogaćivanjem domena ljudskih prava. Odgovorni za zaštitu i realizaciju ženskih ljudskih prava su države, a ako one ne ispune tu svoju ulogu, onda se vodi međunarodne kampanje radi ostvarivanja ženskih ljudskih prava. Država je odgovorna i kada su nasilnici privatna lica, to jest ako je njihovo nasilje oprosteno od strane državnih organa ili je od njih tolerisano. Kao primeri neadekvatne zaštite ženskih ljudskih prava takođe se navode i slučajevi da države i njihovi organi tolerišu ili podržavaju ekonomske, društvene i kulturne prakse koje uskraćuju ženama i devojkama ishranu, sklonište, zdravstvenu zaštitu, telesni integritet ili vitalne izvore prihoda. Najvažniji međunarodni dokumenti koji regulišu ženska ljudska prava su Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (1979), Deklaracija o eliminaciji svih oblika nasilja prema ženama (1993) i Pekinška deklaracija i platforma delovanja (1995).

Izvori: Grupa autora/ ki, „ Rečnik osnovnih feminističkih pojmova“, Feminističke krug, Beograd, 1999
Slobodanka Nedović, „ Savremeni feminizam“, *Centar za slobodne izbore i demokratiju (CESID)*, Beograd, 2005